
УДК 378.147

Леонід Раєвський,
*Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

Василь Лопатка,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

НЕТРАДИЦІЙНА ІНТОНАЦІЯ В ПОВСЯКДЕННІЙ КОМУНІКАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ СУЧАСНОЇ СЛОВАЦЬКОЇ МОВИ)

Стаття присвячена основним закономірностям функціонування і взаємодії просодичних засобів актуалізації семантики висловлень, що є важливим елементом навчання на заняттях з іноземної мови. Детально розглянута проблематика формування фонологічної компетенції, яка є однією з передумов для успішної реалізації комунікації, а, відповідно, і однією з основних навчальних цілей під час занять з іноземної мови

Ключові слова: *інтонація, мелодика, просодика, фонетика, іноземна мова.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Останнім часом фонетиці приділяється все більше уваги на заняттях з іноземної мови. Проте, як показує практика, все ще відсутня єдність у поглядах теоретиків та практиків на ту роль, яку відіграє фонетика при оволодінні, а,

© Леонід Раєвський, Василь Лопатка

відповідно, і навчанні іноземної мови, що, в свою чергу, вносить певну хаотичність як у розробку методичних завдань, підручників, так і безпосередньо в сам навчальний процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори. Проблеми важливості вимови і зокрема просодики присвячено досить багато наукових розвідок як в Україні, так і за кордоном. Серед науковців, які займаються проблемою просодики як елемента фонології, так і методики викладання на заняттях іноземної мови, варто відзначити праці Х. Ділінг, Л. Гаращук, А. Калити, Г. Майнхольда, Й. Містріка, О. Соловйова, Л. Тараненко, Ю. Трувена У. Хіршфельд та ін.

Метою статті є визначення основних закономірностей функціонування і взаємодії просодичних засобів актуалізації семантики висловлення, що є важливим елементом навчання на заняттях з іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливостями повсякденної комунікації як у словацькій, так і інших індоєвропейських мовах є те, що тут більшою мірою застосовується варіантність основних інтонаційних типів. Це пов'язано перш за все з вираженням емоцій та психічним станом людини, що говорить. Оцінка ситуації іноді висловлюється лише за допомогою інтонації, без лексичних та граматичних засобів. Емфатична інтонація має своє функціональне використання.

У комунікативних ситуаціях ми часто зустрічаємо нетрадиційну інтонацію, під чим розуміємо різні варіанти або відтінки основних інтонаційних типів, так само і деякі засоби іншого характеру, наприклад подовження вимови голосних або піснеспів, які так само пов'язані із семантичними нюансами, висловленням емоцій та почуттів. Більш вираженими бувають і відтінки тембру основних інтонаційних типів. Різні темброві відмінки мови пов'язані перш за все з висловленням емоцій (недовіра, ніжність, зневага тощо), ставлення того, хто говорить, до змісту денонсації, так само як і до учасника розмови.

Запитання і наказ можна подати нетрадиційно, наприклад питання може бути вимовлено сумно або радісно, або іронічно, так само як

і наказ може бути висловлений з проханням або іронією. Але це все не може вплинути на граматичне значення денонсації. З рештою, темброві відтінки розмови дають можливість слухачу зрозуміти те, про що комунікант не каже експліцитно або не хоче говорити. Тут є певне поєднання тембру та підтексту. Ця особливість інтонації розмовних вищів не залежить від фізичної сторони, а пов'язана із значенням, способом передачі інформації. Це стосується самої системи інтонаційних засобів і спирається на їх більшу різноманітність.

Виступи (непідготовлені, спонтанні) характеризуються частими чергуваннями збільшення та зменшення тону, різні види інтонаційних типів визначаються коливанням темпу мовлення. Таке регулярне чергування тонових підйомів та падінь додає мовленню ритмічності і усуває монотонність. Для ілюстрації наводимо приклад з діалогу (слова, які вимовляються напівтоном, позначені напівжирним шрифтом, а слова з низьким тоном позначені курсивом):

Čo na to poviete?

Že všetci sa aj tak nepomestíme.

Ak sa nepomestíme, počkáme na druhý.

Zdá sa, že nám iné neostáva.

Приводимо також приклад з коливанням темпу мовлення (більш швидкий темп позначимо неперервною лінією, менший темп позначимо курсивом, а поділ на склади, повідомлення – тире, нормальний темп мовлення не позначаємо):

Kolko ta rokov, pani susedka?

Neviem presne, ale sedemdesiat už bude mať.

Čo hovoríte? Že by už se-dem-de-siat?!

Залежно від ставлення мовця до однієї або іншої частини денонсації та від синтаксичної структури речення в літературі зазвичай вказуються основні інтонаційні позиції модальних типів, таких як повідомлення, питання, прохання, скликання [1, с. 38]. Виступи та промови часто значно відрізняються фонетичними відтінками, наприклад, більш контрастним тоновим рухом з високим та швидким підйомом, значними уповільненнями і в першу чергу пришвидшеним темпом. Можемо це документувати на прикладі підбиття підсумків,

які висловлюють оцінку якості, кількості обсягів тощо. У таких виступах зазвичай є займенник “який” або “як”:

Aký je tu neporiadok! – Ako je zima! – Och, aké sú veľké!

= = =

Інтонація під час підбиття підсумків визначається помітним збільшенням тону після акценту на акцентованому слові.

Іноді підбиття підсумків висловлюється лише інтонацією без використання займенників у висловлені оцінки. Лексичні та граматичні засоби можуть замінятися інтонаційними засобами:

(aké) Nové topánky! – (aké krásne) Jahody! – (tolkého) Snehu bolo!

= = = _

Таку саму інтонацію має і питання, що повторюється, у діалозі, тобто питання, яке формулюється при недочуті відповіді учасника діалогу:

Kolko stojí ten obraz?

=

- _
- _

Dvetisíc štyristo.

= _

Kolko?

=

Kedy sa vrátiš domov?

=

-

Neskoro večer.

=

Kedy hovoríš?

=

У питаннях, які зазвичай висловлюють недовіру або здивування, є характерним те, що темп мовлення на акцентованому слові зменшується та подовжується артикуляція голосного:

К о - о l k o ?

=

К е - d y ?

=

Таку інтонацію можна почути у випадках денонсації, яка має емоційний підтон:

Neviem, čo s ňou mám robiť. Nič nerobí, neučí sa, doma nepomáha!

= = = _

Vždy sa vyhováraš na sestru, na brata, na všetkých!

- - -

= = =

У звичайній комунікації ми зустрічаємося і з інтонацією слів, на яких є емоційний акцент, тобто емфаза. Мова тут йде про сильні емоційні афективні висловлення, позитивну або негативну оцінку. У таких випадках в слові зазвичай подовжуються голосні:

Č ó-o? - Č o b l á - a z n i š? - Ú- už?

=

= _ =

_

Частими є і конструкції, які складаються з двох слів з однаковим коренем, причому подовження голосних є зазвичай на першому слові: *Stačí mi tak má-a-lo, máličko!* - *Je takú krá-a-sny, krásnučky!* - *Tvár má úplne čié-e-rnu, počernú!*

Таке подовження голосних можна почути і в прислівниках та прикметниках, коли той, хто говорить, думає про відповідне формулювання висловлення та шукає відповідні слова:

Je to strata času á-a... možno ani nebudú doma. - Nasadnete na autobus na tejto zástavke a vystúpite ná-a... piatej.

У більшості випадків таке подовження голосних в слові не використовується функціонально, є незв'язаним з висловленням значення. Але все ж такі іноді подовження голосних використовується з метою більш значного висловлення методики, руху тону, тобто така інтонація є

засобом висловлення значення і в такому випадку його треба розуміти як функціональне. Таке функціональне використання подовження голосних можна зустріти у визначених конструкціях речень на акцентованому слові, наприклад, у конструкціях, які містять компоненти рівні за значенням або компоненти з протилежним значенням:

Tebe dám še-esť, tebe se-edem, a mne pä-ät. - Najprv pôjdeme k vá-am, potom k ná-am. - Jemu má-alo, tebe ve-eľa, a mne ni-ič?

З подовженням голосних часто інтонують і репліки діалогу, які висловлюють відповіді так чи ні з сильним відтінком упевненості, переконання в чомусь:

- *Vrátite sa ešte dnes?*
- *Á-no!*
- *Ty mi neveríš?*
- *Nie-e!*

Іноді відповідь так чи ні з подовженою голосною доповнюється ще іншим словом відповідного значення, таким чином відповідь має більш інтонаційний відтінок:

- *Hovorila s ním o tom?*
- *Á-no, samozrejme!*
- *Odpustíš mu?*
- *Nie-e, nikdy!*

З подовженням голосних можна інтонувати і імена з відтінком докору, злості:

Mi-ilan, to sa nepatrí! - E-evka, viac ti to opakovat nebudem!

У наведених прикладах одночасно зростає сила та темп повідомлення.

Іноді подовження голосних використовується для висловлення здивування, сюрпризу, наприклад, під час зустрічі знайомих осіб:

Pe-eter, to si ty-y? - Vy-y?- Jo-ožko? - Kolko sme sa nevideli!

Коли голосно когось кликати, подовження голосних реалізується не лише в одному складі, причому на першому складі слова є тон більший, а на другому тон є менший:

Ja-anko-o! De-eti-i!

Подовження голосних часто використовується в іронічних висловленнях, при зміні змісту висловлення на зворотний:

On toho už porozprá-áva! (vo vyznáme „malo povie“) - No, to je krá-ásne slovo! (vo vyznáme „nepekne slovo“)

В експресивних, емоційних висловленнях часто усвідомлюємо і кількість приголосних, в першу чергу свистячих приголосних на початку слова: *Sssadni si! - Ssskús to! - Ššškoda!, але і приголосних р та л: Bola tam hrrrba ovocia! - Klobása vždy čerrrstva! - Plllné hladisko!*

З наведених прикладів випливає те, що зміна довжини звуків залежна від висловлення емоцій. Подовження голосних чи приголосних в звичайній комунікації має і іншу функцію, дає можливість повністю виявитись мелодії (рух тонів), іноді дуже виразно. Подовження звуків є частим перш за все в коротких репліках, де є менше фонетичного матеріалу (кількості складів, кількості голосних) через повну реалізацію руху тону, також в коротких відповідях так або ні, і у випадках, коли інтонаційний центр є на останньому складі висловлення.

Крім подовження голосних, в емоційному вимовлянні іноді зустрічаємось з протилежним випадком, із чіткішою артикуляцією, під час якої голосні зазвичай коротші, але зате вимовлені більш енергійно, більш яскраво. Такі висловлення типові в репліках діалогу, особливо в категорично заперечних денонсаціях:

Nie, nikdy! – Nie, v žiadnom prípade! – Áno, a je to tak!

Іноді слова можуть складуватися, вимовлятися по складах:

Ne-pôj-dem! – Nie, ni-ko-mu!

Така інтонація з енергійною та скороченою артикуляцією голосних характерна для афектованого мовлення, негативно емоційно навантаженого, яка висловлює гнів, злість, неподобство. При наростанні емоцій репліка може перерости до крику. Як видно, інтонація виявляється і у звуках, найменших складових мовлення, причому модифікація звуків, що згадується, служить стилізаційним засобом інтонації тексту, що вимовляється.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Підсумовуючи можна констатувати те, що інтонація посідає у повсякденній комуні-

кації значне місце, навіть часто є єдиним засобом, який формально характеризує модальність висловлення, і актуальність поділу речень. Інтонацію тут розуміємо як комплекс декількох звукових засобів: мелодії, пауз, темпу мовлення, ритму, акценту і голосу. Окремі складові інтонації знаходяться у поєднанні та доповнюються при акцентуванні інтонаційного (vuzná } nového) центру денонсації. Функцією інтонації в повсякденній комунікації є комунікативна здатність. Нетрадиційні варіанти інтонаційних типів можна зрозуміти лише в контексті. Вона служить у мовленні як засіб висловлення почуттів того, хто говорить, та його емоційних реакцій. Перспектива подальших розвідок вбачається у порівнянні інтонаційних контурів висловлень у однотипних комунікативних ситуаціях на прикладі словацької та інших мов, зокрема української.

Використана література

1. Mistrík J. Jazykovo-informačné prostriedky recitátora. / J. Mistrík. – Bratislava : Osvetový ústav, 1967. – 48 s.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Мичковська В. Р.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2016

Раевский Л. К., Лопатка В. Д. Нетрадиционная интонация в повседневной коммуникации (на примере современного словацкого языка)

Статья посвящена основным закономерностям функционирования и взаимодействия просодических средств актуализации семантики высказываний, что являются важным элементом обучения на занятиях по иностранному языку. Детально рассмотрена проблематика формирования фонологической компетенции, которая является одним из условий для успешной реализации коммуникации, а соответственно, и одной из важных учебных целей во время занятий по иностранному языку.

Ключевые слова: интонация, мелодика, просодика, фонетика, иностранный язык.

Raievskiy L. K., Lopatka V. D. **Alternative Intonation in Everyday Communication (based on the contemporary Slovak language)**

The features of everyday communication both in Slovak and other Indo-European languages are in extensive variability of basic intonation types. This is primarily due to the expression of emotions and mental state of the person who is speaking. Assessment of a situation is sometimes expressed only through intonation without lexical and grammatical means. The emphatic intonation also has its functional use.

In communicative situations we can often find unconventional intonation when we understand various variants or basic nuances of intonation types as well as some other means such as lengthening of vowel pronunciation or chants which are also related to the semantic nuances, expression of emotions and feelings. The shades of timbre of basic intonation types can also be more expressed. Different language timbre coloring is primarily associated with expression of emotions (lack of trust, tenderness, contempt, etc.), the attitude of the speaking person to the content of denunciation as well as to the participant of the conversations.

Questions and orders can be uttered in an unconventional way, for example, a question can be asked sadly, happily, or ironically, as well as an order can be given with a request or expressed ironically. But all this cannot affect the grammatical meaning of denunciation. Of the rest, the tone shades of a conversation enable the listening person to understand what the communicant does not say explicitly or does not want to say. Here is some combination of tone and implied sense. This intonation feature of conversation does not depend so much on the physical side of it, but mostly with meaning and the way of information transfer. It refers to the system of intonation means itself and is based on its greater heterogeneity.

Depending on the speaker's attitude to one or other part of denunciation and on the syntactic structure of a sentence, the basic intonation positions of modal types are generally indicated in the literature, such as messages, questions, requests convocation. Presentation and speeches are often significantly different in phonetic nuances, for example, more contrast tonal movement with high and rapid rise, significant slowdown and accelerated pace. For example, we can document it during summarizing when the quality assessment, quantity volume and so on are expressed.

In conclusion we can state that the intonation takes a significant place in everyday communication and even is often the only means which formally describes the modality of expression and the relevance of sentence division. Intonation is understood as a set of multiple audio means: melody, pauses, speech tempo, rhythm, accent and voice coloring. Some components of intonation are in mutual cooperation and are supplemented when emphasizing the intonation (vyzná } nového) center of denunciation. The phantom function of intonation in daily communication is its communicative ability, unconventional variants of intonation types that can only be understood in context, and it also has distinctive, expressive and style function. In speech it is a means to express feelings of the speaking person and his emotional reactions. The further research can be directed at comparing of intonation contours of statements in similar communicative situations based on Slovak and other languages, including Ukrainian.

Keywords: *tone, melody, prosody, phonetics, foreign language.*